

KIRJALLINEN KYSYMYS 494/2012 vp

Lapsen vieraannuttaminen etävanhemmastaan avioerotilanteessa

Eduskunnan puhemiehelle

Yhä useampi suomalainen perhe käy läpi avioeron. Valitettavasti myrskyisä ero johtaa monesti siihen, että lapsen yhteys toiseen vanhempaan heikentyy tai jopa katkeaa. Joissakin tapauksissa syynä on lähivanhemman harjoittama vieraannuttaminen. Vieraannuttamisella tarkoitetaan sitä, että lapsen kanssa asuva vanhempi pyrkii estämään tapaamiset ja yhteydenpidon etävanhemman ja lapsen välillä. Lisäksi vieraannuttamiseen kuuluvat tavallisesti väärät ja perusteettomat toista vanhempaa koskevat syytökset. Lopulta lapsen myönteinen suhtautuminen etävanhempaan muuttuu kielteiseksi.

Lasta koskevat riita-asiat vaikuttavat aina kielteisesti lapsen hyvinvointiin, ja asiantuntijoiden mukaan vieraannuttaminen vahingoittaa lapsen kehitystä vakavasti. Kun lapselta estetään terve suhde toiseen vanhempaan, seuraa kauaskantoisia ongelmia. Lojaliteettiongelmat ja vallinnan tekeminen vanhempien välillä vahingoittavat lapsen psyykkistä kehitystä. Toisen vanhemman leimaaminen pahaksi aiheuttaa vakavaa haittaa lapsen identiteetille. Vieraannutettujen lasten on todettu kärsivän aikuisiässä huonommasta itsetunnosta, masennuksesta, päihdeongelmista sekä vaikeudesta luottaa ihmisiin. Yhdysvaltalaisen vieraannuttamista tutkineen Amy J.L. Bakerin tutkimustulokset osoittavat, että vieraannutetuista lapsista 70 % kärsi aikuisiässä merkittävistä masennusoireista, 68 %:lla ilmeni itseen kohdistuvia kielteisiä tunteita, 42 % koki vaikeuksia itseensä ja muihin ihmisiin luottamises-

sa, ja 33 %:lla oli vakavia alkoholin ja muiden päihteiden käyttöön liittyviä vaikeuksia.

Kotimaisten arvioiden mukaan 8–10 % avioeroperheiden lapsista kärsii vieraannuttamisesta. Eronneiden lapsiperheiden määrästä arvioituna vieraannutettuja lapsia on Suomessa joka vuosi useita satoja. Vieraannuttamisoireyhtymä (Parental Alienation Syndrome) on hyväksytty tuomioistuimissa viralliseksi diagnoosiksi esimerkiksi Saksassa, Kanadassa, Israelissa, Australiassa ja USA:ssa. Myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on myöntänyt ilmiön olemassaolon. Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta velvoittaa lähivanhemman kunnioittamaan lapsen oikeutta tavata toista vanhempansa sekä pitää tähän yhteyttä. Lain mukaan vanhempien tulee lapsen etua ajatellen pyrkiä tapaamisoikeuden toteutumiseen. Vieraannuttaja rikkoo em. lain lisäksi myös YK:n lapsen oikeuksien sopimusta, jonka mukaan lapsella on oltava mahdollisuus tuntea molemmat vanhempansa ja olla heidän hoidettavanaan, mikäli tämä on mahdollista. Kyseessä on ihmisoikeusrikkomus, jota lasten asioita ratkovat tahot eivät Suomessa vielä tunnista riittävän hyvin. Lasten suojelemiseksi sosiaalitoimen ammattilaisia ja tuomioistuimia tulee kouluttaa tunnistamaan vieraannuttaminen ja heille tulee antaa välineet vieraannuttamisen katkaisemiseksi. Valitettavasti sovitteluun perustuvat Follo- ja Fasper-hankkeiden kaltaiset välineet eivät toimi vieraannuttamistilanteissa. Vaikka vieraannuttava vanhempi saattaa suostua vapaaehtoiseen sovitteluprosessiin, hän ei oirey-

tymän mukaisesti pyri todelliseen sovitteluun. Pahimmillaan sovitteluprosessi tukee vieraannuttajan päämäärää hänen käyttäessään sovittelu-menettelyä työkaluna ajan pelaamiseen. Tämän vuoksi tarvitaan muita ratkaisuja. Vieraannuttamisen kriminalisoiminen olisi vahva signaali, ja sillä olisi ennalta ehkäisevä vaikutus tahalliseen vieraannuttamiseen.

Edellä olevan perusteella ja eduskunnan työjärjestyksen 27 §:ään viitaten esitämme asianomai-

sen ministerin vastattavaksi seuraavan kysymyksen:

Onko hallitus valmis valmistelemaan lakia lapsen vieraannuttamisen kriminalisoimiseksi ja

mihin muihin sovitteluhankkeiden ulkopuolisiin toimenpiteisiin hallitus aikoo ryhtyä suojellakseen lapsia vieraannuttamiselta nykyistä paremmin?

Helsingissä 7 päivänä kesäkuuta 2012

Kari Uotila /vas
Raimo Piirainen /sd

Oras Tynkkynen /vihr
Kari Tolvanen /kok

Eduskunnan puhemiehelle

Eduskunnan työjärjestyksen 27 §:ssä mainitussa tarkoituksessa Te, Herra puhemies, olette toimitanut asianomaisen ministerin vastattavaksi kansanedustaja Kari Uotilan /vas ym. näin kuuluvan kirjallisen kysymyksen KK 494/2012 vp:

Onko hallitus valmis valmistelemaan lakia lapsen vieraannuttamisen kriminalisoimiseksi ja

mihin muihin sovitteluhankkeiden ulkopuolisiin toimenpiteisiin hallitus aikoo ryhtyä suojellakseen lapsia vieraannuttamiselta nykyistä paremmin?

Vastauksena kysymykseen esitän seuraavaa:

Avioeroon tai avoliiton hajoamiseen liittyvät tilanteet ovat usein vaikeita, etenkin jos perheessä on lapsia. Vanhemmuus jatkuu parisuhteen päätymisen jälkeenkin ja lapsen edun mukaista olisi se, että vanhemmat pääsisivät sopimukseen lapseen liittyvistä asioista. Ensisijaisena tavoitteena onkin mahdollisimman varhainen puuttuminen vanhempien välisiin ristiriitoihin ja sovinnollisen ratkaisun aikaansaaminen erotilanteessa.

Vanhemmat voivat tehdä lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta sopimuksen, jonka sosiaaliviranomainen vahvistaa. Riitatilanteissa asian ratkaisee tuomioistuin. Jos lapsen edun mukaiseksi harkittua tuomioistuimen päätöstä tai sosiaaliviranomaisen vahvistamaa sopimusta ei noudateta, lasta tapaava vanhempi voi turvautua täytäntöönpanomenettelyyn lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annetun lain (619/1996) mukaisesti.

Lapsia koskevassa lainsäädännössä tavoitteiden ja keinojen on oltava oikeasuhtaisia. Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen

täytäntöönpanosta annetussa laissa vaikeita täytäntöönpanotilanteita on pyritty ratkaisemaan painottamalla täytäntöönpanosovittelun merkitystä. Sovittelun tarkoituksena on edistää asianosaisten yhteistoimintaa lapsen hyvinvoinnin toteuttamiseksi tuomioistuimen päätöksen edellyttämällä tavalla. Päätöksen täytäntöönpanon tehosteeksi voidaan asettaa uhkasakko, joka voidaan tuomita maksettavaksi. Lapsi voidaan myös määrätä noudettavaksi, jos voidaan pitää todennäköisenä, että tapaaminen muutoin jää toteutumatta, ja jos tähän on lapsen edun kannalta erittäin painavia syitä.

Vaikeiden huoltoriitojen yhteydessä esitetään väitteitä siitä, että vanhempi pyrkii vieraannuttamaan lapsen toisesta vanhemmastaan. Vieraannuttamisen kriminalisointi tai muut rikosoikeudelliset toimenpiteet eivät ole parhaita keinoja perheoikeudellisten ongelmien ratkaisemiseen. Rikosprosessi on omiaan kärjistämään vanhempien välistä riitaa entisestään, mikä puolestaan vaikuttaa haitallisesti lapseen. Ylipäänsä rikosoikeuden käyttäminen on viimesijainen keino puuttua yhteiskunnallisiin ongelmiin. Tämä tarkoittaa sitä, että ennen uuden rikostunnusmerkistön säätämistä on tarkkaan pohdittava mahdollisuus puuttua havaittuihin epäkohtiin muilla keinoilla ja olemassa olevien keinojen käyttöä mahdollisesti tehostamalla.

Vieraannuttamisen kriminalisointi olisi muutoinkin vaikeaa, sillä rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen mukaisesti tunnusmerkistön tulee olla täsmällinen ja tarkkarajainen. Vieraannuttamista on kuitenkin vaikea määritellä selväpiirteisesti. Se voi esimerkiksi olla passiivista tai ilmetä aktiivisina toimenpiteinä. Vanhempi voi vieraannuttaa lasta paitsi tietoisesti, myös tiedostamattaan.

Kriminalisointiperiaatteisiin kuuluu se, että kriminalisointi ei saa aiheuttaa ylipääsemättömiä tai mielivaltaisesti ratkaistavia näyttöongelmia. Näyttökysymykset voisivat tässä tapauksessa muodostua vaikeiksi. Vieraantuminen voi joutua useista erilaisista tekijöistä, eikä lapsen haluttomuus tavata toista vanhempaansa johdu aina pelkästään toisen vanhemman käytöksestä. Esimerkiksi sen ratkaiseminen, milloin tapaamisen estyminen on tapahtunut hyväksyttävästä syystä ja milloin ei, voisi olla vaikeaa. Rikosilmoitusta voitaisiin käyttää myös kiusantekotaroituksessa. Vaarana olisi, että lapsen asema jää lopulta taka-alalle vanhempien välisen riitelyn laajentuessa edelleen.

Lapsia koskeva lainsäädäntö on alue, joka edellyttää tavanomaista hienovireisempien keinojen käyttämistä. Toimenpiteissä on aina kiinnitettävä huomiota siihen, mikä on niiden vaikutus lapseen. Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annettussa laissa on nimenomaiset säännökset ja sanktiot niitä tilanteita varten, joissa lapsen huollosta tai tapaamisoikeudesta annettua päätöstä ei noudateta. Lapsen edun mukaisen ratkaisun löytämiseksi on tärkeää, että perheasioita hoitavat viranomaiset osaavat havaita vieraannuttamisen ja mahdollisesti myös sen taustalla olevat syyt. Tuomareiden ja sosiaalityöntekijöiden koulutuksessa annetaan valmiuksia näihin tilanteisiin.

Helsingissä 27 päivänä kesäkuuta 2012

Oikeusministeri Anna-Maja Henriksson

Till riksdagens talman

I det syfte som anges i 27 § i riksdagens arbetsordning har Ni, Herr talman, till den minister som saken gäller översänt följande skriftliga spörsmål SS 494/2012 rd undertecknat av riksdagsledamot Kari Uotila /vänst m.fl.:

Är regeringen redo att bereda en lag för att kriminalisera fjärmande av barn från den ena föräldern och

vilka andra åtgärder utanför medlingsprojekten avser regeringen vidta för att i högre grad än för närvarande skydda barn från fjärmande?

Som svar på detta spörsmål anför jag följande:

Det uppkommer ofta svåra situationer när ett äktenskap eller ett samboförhållande upplöses, i synnerhet om det finns barn i familjen. Även om parförhållandet upphör fortsätter föräldraskapet och det är till barnets bästa om föräldrarna kan nå en överenskommelse om frågor som rör barnet. Det primära målet är därför att på ett så tidigt stadium som möjligt ingripa i tvister mellan föräldrarna och nå en uppgörelse i godo vid en separation.

Föräldrarna kan ingå avtal om vårdnaden om barnet och umgängesrätten. Avtalet fastställs av socialmyndigheten. Om föräldrarna är av olika åsikt, avgörs frågan av domstol. Om ett domstolsbeslut eller ett av socialmyndigheten fastställt avtal som syftar till barnets bästa inte iaktas, kan den förälder som har umgängesrätt med barnet tillgripa verkställighetsförfarande i enlighet med lagen om verkställighet av beslut beträffande vårdnad om barn och umgängesrätt (619/1996).

I lagstiftningen om barn ska mål och medel stå i rätt proportion till varandra. I lagen om verkställighet av beslut beträffande vårdnad om barn och umgängesrätt har strävan varit att lösa svåra verkställighetssituationer genom att understryka vikten av verkställighetsmedling. Syftet med medlingen är att främja samverkan mellan parterna för att tillgodose barnets välfärd enligt domstolens beslut. Verkställigheten av beslutet kan förenas med vite, som kan dömas ut. Det kan också bestämmas att barnet ska hämtas, om det kan anses sannolikt att sammanträffandet inte annars kommer till stånd, och om det finns synnerligen vägande skäl till detta med tanke på barnets bästa.

I samband med svåra vårdnadstvister framförs det påståenden om att den ena föräldern försöker fjärma barnet från den andra föräldern. Att kriminalisera fjärmande eller vidta andra straffrättsliga åtgärder är inte det bästa sättet att lösa familjerättsliga problem. En straffprocess kan ytterligare tillspetsa tvisten mellan föräldrarna, vilket för sin del inverkar skadligt på barnet. Över huvud taget bör straffrättsliga medel tillgripas som sista åtgärd vid samhällsliga problem. Detta innebär att man innan ett nytt brottsrekvisit stiftas noggrant bör överväga andra medel för att ingripa i missförhållandena, eventuellt också genom att effektivisera användningen av de medel som redan finns.

Att kriminalisera fjärmande skulle också annars vara svårt, eftersom brottsrekvisitet utifrån den straffrättsliga legalitetsprincipen bör vara exakt och noggrant avgränsat. Det är emellertid svårt att ge en klar definition av fjärmande. Det kan t.ex. vara passivt eller ta sig uttryck i aktiva åtgärder. Den ena föräldern kan fjärma barnet från den andra medvetet, men också omedvetet.

Till kriminaliseringsprinciperna hör att en kriminalisering inte får ge upphov till bevisproblem som är oöverstigliga eller som avgörs på ett godtyckligt sätt. Bevisfrågorna kan i detta fall bli svåra. Fjärmandet kan bero på flera olika faktorer, och att barnet inte vill träffa den ena föräldern beror inte alltid enbart på den andra förälderns agerande. Det kan t.ex. vara svårt att avgöra när ett sammanträffande förhindrats av godtagbara eller icke-godtagbara skäl. En polisanmälan kan också ha till syfte att göra förtret. Det finns en risk för att barnets ställning när allt kommer omkring får en undanskymd roll medan tvisten mellan föräldrarna eskalerar.

Lagstiftningen om barn är ett område där tillvägagångssätten måste kännetecknas av större lyhördhet än normalt. Åtgärderna måste alltid vidtas med hänsyn till hur de påverkar barnet. I lagen om verkställighet av beslut beträffande vårdnad om barn och umgängesrätt finns uttryckliga bestämmelser och sanktioner för de fall då beslutet om vårdnaden om barnet eller umgängesrätten inte iakttas. För att finna en lösning som tar fasta på barnets bästa är det viktigt att de myndigheter som sköter familjeärenden förmår identifiera fjärmande och eventuellt också de bakomliggande orsakerna. I utbildningen för domare och socialarbetare ges färdigheter för sådana situationer.

Helsingfors den 27 juni 2012

Justitieminister Anna-Maja Henriksson